

פרשת בא - דרך ארץ

1. שמות פרק י פסוק יא

לֹא כֵן לְכוּנָא הַגְּבֵרִים וְעָבְרוּ אֶת־יְקוֹק כִּי אֵתָה אֲתָם מִבְּקִשִׁים וַיִּגְרַשׁ אֲתָם מֵאֶת פְּנֵי פְרַעֲהַ: פ

2. רבי"א שמות פרק י

יא) ויגשף אותם. תימא למה איחזו כל כך ללאת מבית פרעה שהולך לגרשם. ו"ל ששלח פרעה שליח להשיבם אליו ועל כן לא רצו ליפטר ממנו עד שיתן להם קשות:

3. חידושי הלב (ר' אלתר חנוך הענאך לייבאוויטש ראש ישיבישראל מאיר הכהן בעל החפץ חיים)

ביאור הדברים הוא שהיה כאן קשה על משה ואהרן שבחכמתם הגדולה הלא הבינו שפרעה יגרשם, וא"כ למה לא יצאו עוד קודם שגרשם, שהרי על ידי זה ימנעו מהעלבון של הגירוש. והתירוץ הוא, שמכיון שפרעה בקשם לבוא אין זה ממדת דרך ארץ לצאת בלי נתינת רשותו. וצריכים אנו לומר שדרך ארץ קדמה בעיניהם יותר ממניעת בזיונם, שהרי משה ואהרן בחרו להישאר בבית פרעה ובלבד לקיים מדת דרך ארץ, אעפ"י שידעו שהוא יגרשם ויבזה אותם

4. בראשית פרק לט פסוק יב

וַתִּתְּפֹשֶׁהוּ בְּבִגְדוֹ לְאִבְרָם עֲסָבָה עָמִי וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיַדָּהּ וַיִּנָּס וַיֵּצֵא הַזּוֹזָהָ:

5. רמב"ן בראשית פרק לט פסוק יב

יב) ויעזוב בגדו בידה - לכבוד גברתו לא רצה להוציא מידה בכחו הגדול ממנה, והסיר אותו מעליו, כי היה בגד שיתעטף בו כמעיל וצנף

6. בראשית פרק ח

(טו) וַיִּדְבֹר אֶלְקִים אֶל־עֵזֶר לְאִבְרָם:

(טז) עֵצָא מִן־הַתְּבֵּה אֲתָה וְאֶשְׁתְּךָ וּבְגֵיךָ וְנִשְׂיֵי־בְגֵיךָ אֲתָךְ:

7. ילקוט שמעוני תורה פרשת נח רמז נט

אמר נח כשם שנכנסתי לתיבה ברשות כך איני יוצא אלא ברשות, אמר ר' יודן אלו הייתי שם הייתי שוכרה ויוצא לי אלא אמר נח כשם שלא נכנסתי אלא ברשות כך איני יוצא ממנו אלא ברשות,

חשיבותה של דרך ארץ בעיני הבורא

8. אוצר המדרשים (אייזנשטיין) השכם עמוד 142

א"ר שמואל בר נחמני גדולה דרך ארץ שקדמה לתורה כ"ו דורות, שנאמר לשמור את דרך עץ החיים, דרך זו דרך ארץ החיים זו תורה

9. ילקוט שמעוני קהלת רמז תתקעח

א"ל (חנניא מישאל ועזריה) המלאך צאו מכאן שהרי התיר אתכם הקדוש ברוך הוא, א"ל אין אנו יוצאים אלא ברשות נבוכדנאצר שלא יאמר ברחו מהכבשן, אני פי מלך שמור, ברשותו הושלכנו לכאן וברשותו אנו יוצאים

10. שיחות מוסר מאמר ה

אך עדין תמוה שהרי שהו בתוך כבשן האש, וכל רגע ורגע שלא נשרפו היה הדבר נס בפני עצמו, וכיון שהיה בידם לצאת מתוך האש, היאך נשארו שם משום מידת דרך ארץ, הרי ודאי שאין דין של יהרג ואל יעבור על מידת דרך ארץ?

11. שמות רבה (וילנא) פרשת וארא פרשה ט

חנניה מישאל ועזריה כשירדו לכבשן האש לא ירדו אלא בסימן ... דכתיב (זכריה ג) שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה, ומי היו, א"ר יהודה ב"ר שלום אלו חנניא מישאל ועזריה שנעשה להן הסימן הזה

12. שיחות מוסר שם

יש לומר שטעמם היה משום שאף בזה בטוחים היו שיעשה להם נס, שמכיון שמפני מידת דרך ארץ אין ראוי לצאת, גם זה בכלל הסימן שניתן להם שינצלו כי מידת דרך ארץ חמורה היא עד מאד, והסכים עמם הקב"ה שהרי האריך להם את הנס.

13. שמות פרק כח

לג) וְעֵשִׂיתָ עֲלֵי־עוֹלָיו רִמּוֹזֵי תִּקְלֹת וְאַרְבָּמֹן וְתוֹלְעֵת עֲזֵי עֹלֵי־עוֹלָיו סְבִיב וּפְעֻמְנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סְבִיב: לדה) פְּעֻמֹן זָהָב וְרִמּוֹן פְּעֻמֹן זָהָב וְרִמּוֹן עֲלֵי־עוֹלָיו הַמְעִיל סְבִיב: לה) וְהָיָה עֲלֵי־אֶהָרָן לְיִשְׂרָאֵל וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבָאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ לְפָנַי יִקְוֶה וּבְצִאתוֹ וְלֹא יָבוֹת: ס

14. רמב"ן שמות פרק כח

ומה שאמר למעלה ונשמע קולו בבואו אל הקדש ולא ימות, הוא על דעתי ביאור למצות הפעמונים, כי מפני שאין בהם צורך בלישה, ואין דרך הנכבדים לעשות להם כן, לכך אמר כי צוה בהם בעבור שישמע קולו בקדש, ויכנס לפני אדוניו כאלו ברשות, כי הבא בהיכל מלך פתאום חייב מיתה בטכסיסי המלכות, כענין אחרושת

15. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לב עמוד ב

תנו רבנן: ענף עץ עבת - שענפיו חופין את עצו. ואי זה הוא - הוא אומר זה הרם. - ואימא זיתא! - בעינן עבת וליכא. ואימא דולבא! - בעינן ענפיו חופין את עצו וליכא. - ואימא הירדוף! - אמר אביי: דרכיה דרכי נעם וליכא. (והלא מצדו צדו את הימים כקוליס, שראשי עליו עשויין חלין כמחט.)

דרך ארץ - יציאה מהאנוכיות

16. רמב"ם על משנה מסכת קידושין פרק א משנה י

ודרך ארץ, הוא שתהיה חברותו עם בני אדם חברות נאה בעדינות ובנמוס

17. רמב"ם הלכות אישות פרק יד הלכה יז

האשה שחלתה חייב לרפאות אותה עד שתבריא, ראה שהחולי ארוך ויפסיד ממון הרבה לרפואה ואמר לה הרי כתובתך מונחת או רפאי עצמך מכתובתך או הריני מגרשך ונותן כתובה והולך שומעין לו, ואין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ.

18. מגיד משנה הלכות אישות פרק יד הלכה יז

וכתב רבינו ואין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ. ודבר פשוט הוא שיש בזה רוע מוסר

19. מכתב מאליהו חלק ה עמוד 62

דרך ארץ היא התנהגות ישרה ויפה כלפי הבריות וכלפי עצמו, ומתנהג בכל דבר בשכל ובעדינות. עיקר המבחן הוא במאכלו כי האדם שאינו נוהג בדרך ארץ באכילתו, שהוא רעבתן, מגונה הוא על הבריות ביותר....

20. במדבר רבה (וילנא) פרשת חקת פרשה יט

נעברה נא בארצך וגו' מי באר מי בורות היה צריך לומר למדך תורה ד"א שההולך לארץ שאינו שלו ויש בידו צורכו לא יאכל ממה שבידו אלא שלו יהא מונח ויקנה מן החנוני בשביל להנותו

21. בראשית רבה (וילנא) פרשת וירא פרשה מח

רבי תנחומא משום ר' אלעזר ור' אבון בשם רבי מאיר מתלא אמר, עלת לקרתא הלך בנימוסה למעלה שאין אכילה ושתייה עלה משה למרום ולא אכל שנאמר (דברים ט) ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי, אבל למטה שיש אכילה ושתייה, והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, וכי אוכלין היו, אלא נראין כאוכלין ראשון ראשון מסתלק.

33. פירוש רבינו יונה על אבות פרק ג
ר"ל סלריך תחלה לתקן את עלמו במדות. וזוה תשכון התורה עליו שאיננה
שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מדות טובות לא שילמוד התורה ואחר כך
יקח לו המדות כי אי אפשר וזהו כענין שנאמר נעשה ונשמע

34. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד ב
אמר רב הננאל בר פפא: מאי דכתיב שמעו כי נגידים אדבר למה
נמשלו דברי תורה כנגיד – לומר לך: מה נגיד זה יש בו להמית
ולהחיות – אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות. היינו דאמר
רבא: למיימינים בה – סמא דחיי, למשמאילים בה – סמא דמותא

35. . אבן שלמה פרק א יא
ענין התורה לנפש דוגמת המטר לארץ שמצמיח מה שנזרע בה סם
חיים או סם מות. כן בתורה מצמיח מה שבלבו אם לבו טוב תגדיל
יראתו ואם בלבו שורש פורה ראש ולענה יגדל הטינא בלבו. כמ"ש
צדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם ע"כ צריך לפנות לבו בכל
יום קודם הלימוד ואחריו מעיפוש הדיעות והמדות ביראת חטא
ומעש"ט

אחר המעשים נמשכים הלבבות

36. שמות פרק יב פסוק מו
בְּבֵית אֱוֹזַל יֵאָכֵל יֵאָכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבְּשֵׁר וְזוֹצֵה וְעֹשֶׂה
לֹא תִשְׁבְּרוּבּוֹ:

37. ספר החינוך מצוה טז
משרשי המצוה, לזכור ניסי מצרים, כמו שכתבנו באחרות.
וגם זה גזעו מן השורש הנזכר, שאין כבוד לבני מלכים
ויועצי ארץ לגרר העצמות ולשברם ככלבים, לא יאות
לעשות ככה כי אם לעניי העם הרעבים. ועל כן בתחלת
בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כהנים ועם קדוש,
ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים
המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שנה.
ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושין נקבע בנפשתינו
הדבר לעולם.

38. שמות פרק יב
(כב) וּלְקַוּוֹתֶם אֲנִי וְטַבְּלֹתֶם בְּיָדָם אֲשֶׁר־בְּסֹף וְהִגְדַּתֶם
אֶל־הַמִּשְׁקָף וְאֶל־שֵׁתֵי הַמְּזוּזוֹת מִן־הַיָּדָם אֲשֶׁר בְּסֹף וְאֵתֶם לֹא
תִצְאוּ אִישׁ מִבֵּיתוֹ־בֵּיתוֹ עַד־בִּקְרָ:

39. רמב"ן שמות פרק יב
והענין הזה שנוי הוא במכילתא... והיה בעבור כבודי,
ללמדך שתהא נכנס בכי טוב ויוצא בכי טוב. וכן אתה
מוצא שהאבות והנביאים נהגו בדרך ארץ, וישכם אברהם
בבקר, וישכם יעקב בבקר, וישכם משה בבקר, וישכם
יהושע בבקר, וישכם שמואל לקראת שאול בבקר. והרי
דברים קל וחומר, ומה האבות והנביאים שהלכו לעשות
רצונו של מי שאמר והיה העולם נהגו בדרך ארץ, שאר
בני אדם על אחת כמה וכמה.

40. מכתב מאליהו חלק ה עמוד 61
והרי אנו מלאים תירוצים, שאנו עסוקים וטרודים ואין לנו זמן להתנהג
בדרך ארץ. ועוד שאנו אנשים חשובים ודרך ארץ היא לקטנים וכו' וכו'
– כל תרצינו בטלים ומבוטלים לאור מדרש חכמינו ז"ל הנ"ל, והרי הם
ידעו אמיתת התורה לעומקה

22. תלמוד בבלי מסכת נדה דף טז עמוד ב
אמר רבי שמעון בן יוחאי: ארבעה דברים הקדוש ברוך הוא שונאן
ואני איני אוהבן; הנכנס לביתו פתאום, ואצ"ל – לבית חבירו

23. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מא עמוד א
וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ – דור הנאה
ממנו, שנאמר: ובמושב לצים לא ישב, מושבו מושב לצים.

24. מכתב מאליהו חלקה עמוד 61
לא די שתחליט שלא יהיה לך עסק עמו, לא די שתברח מסביבתו, אלא
צריך לידור ממנו הנאה – תסיר את האפשרות של התקרבות אתו, כי
סם המות הוא. אדם ריק הוא ממילא מושב לצים

דרך ארץ מצילה מן החטא

25. משנה מסכת אבות פרק ה משנה ו
עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ
ופי הבאר ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר והכתב והמכתב
והלוחות ויש אומרים אף המזיקין

26. ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק ה משנה ו
אף המזיקין – אלו השדים. שלאחר שצרכו הקדוש צורך הוא אלס וחיה
היה מתעסק בצריאתו, וכצרכו רוחותיהן לא הספיק לזכור גופתו על
שקדק היום, ונשאלו רוחות צלא גוף:

27. בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ז
ר' אומר אלו השדים שברא הקדוש ברוך הוא את נשמתו וברא לבראות
את גופן וקדש השבת ולא בראן, ללמדך דרך ארץ מן השדים שאם
יהיה ביד אדם חפץ טוב או מרגלית ערב שבת עם חשיכה אומרים לו
השלך ממך, שמי שאמר והיה העולם היה עסוק בכרייתו של עולם
וברא את נשמתו בא לבראת את גופן, וקדש שבת ולא בראן.

28. משנה מסכת קידושין פרק א משנה י
כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא
שנאמר (קהלת ד') והחוט המשולש לא במהרה ינתק וכל שאינו לא
במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב: (זה שאינו צלח
מאלו צמה יתעסק אס לא צלינות).

29. מסכתות קטנות מסכת דרך ארץ פרק ז
כל מי שאין לו בושת פנים, במהרה הוא חוטא, שנאמר הכרת
פניהם ענתה בהם. וכל מי שיש לו בושת פנים, לא במהרה הוא
חוטא, שנאמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו.

30. של"ה שער האותיות אות צדי"ק - צניעות
א. מעלה גדולה ונפלאה היא מדת הצניעות, שיהא אדם צנוע בכל
דרכיו, במאכליו ומשתהו, בדיבורו, ובהילוכו, במלבושו, וצנוע עם
אשתו. בכלל כל עניניו יהיו בצניעות ובבושת פנים, כי גדולה מעלת
הבושה. רבי יוסי היה מתפאר בצניעות, שלא ראו קורות ביתו
שפת חלוקו (שבת קיח ב), הרי שהיה צנוע אף בחדר משכבו, אף
בחושך.

31. משנה מסכת אבות פרק ג
רבי אלעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ אם אין דרך
ארץ אין תורה

32. שיחות מוסר מאמר טז
והיינו שכשאין לו דרך ארץ אף אם הוא לומד תורה אין זו דרך התורה
כלל ולא בה בחר ה'!

סיכום - דרך ארץ

9-12 – (9) חנניא מישאל ועזריה מושלכים לכבשן האש. בא המלאך ואומר להם "צאו מכאן שהרי התיר אתכם הקב"ה", ענו לו: "אין אנו יוצאים אלא ברשות נבוכדנאצר שלא יאמר שברחו מהכבשן, ברשותו הושלכנו וברשותו נצא". תמה (10) ר' חיים שמואלביץ, כיצד הותר להם לחכות לרשות של נבוכדנאצר, הרי כל רגע שהם בכבשן הם בסכנת חיים וכלל בידו שאין דבר העומד בפני פיקוח נפש מלבד שלוש עברות חמורות וודאי שדוחה את מידת דרך ארץ?

אלא (11) שבמדרש מבואר שחנניא מישאל ועזריה ירדו לכבשן האש לאחר שניתן להם סימן שכך רצון ה' (12) ומתוך כך היו בטוחים שיעשה להם נס, וכיון שירדו לאש בהראותו של הבורא יתברך וידעו שמידת דרך ארץ כל כך חמורה ובה תלוי הכל, הסיקו שבנתינת הסימן לדרת לכבשן נכלל גם הנהגה זו של דרך ארץ ואין להם לצאת עד שיאמר להם נבוכדנאצר צאו.

13-14 – הכהן הגדול הינו האדם המרומם ביותר בעם ישראל. משום כך הוא היחיד שיכול להיכנס אל תוך הקודש. (14) הכניסה אל הקודש דומה היא לכניסה לפלטרין של מלך, וכשם שמידת דרך ארץ מחייבת כניסה לבית המלך רק לאחר קבלת רשות, ודאי שלפני מלך מלכי המלכים אין להיכנס ללא רשות. (13) לשם כך ציווה הקב"ה לעשות על שולי המעיל רימונים ופעמונים, שבשעה שיבוא הכהן הגדול אל הקודש "ישמע קולו ויכנס לפני אדוניו כאלו ברשות, כי הבא בהיכל מלך פתאום חייב מיתה".

שוב אנו רואים את החשיבות של מידת דרך ארץ שהנהיג הבורא אצל הכהן המרומם מכל עם.

15 – גם במצוות אנו רואים שגדרי המצוה נקבעות על פי אמות המידה של דרך ארץ. (15) הגמרא במסכת סוכה מבררת מהו הדס. אחת האפשרויות שההדס הוא "הירדוף", הגמרא פוסלת את האפשרות הזו משום שלהירדוף יש קוצים וכיון שהתורה "דרכיה דרכי נעם" לא יתכן שהבורא יצווה אותנו ציווי שעלול לפגוע בנו.

דרך ארץ - יציאה מהאנוכיות

16-18 – (16) הרמב"ם בפירוש המשניות למסכת קידושין מברר את המשמעות של מידת דרך ארץ – "שתהיה חברותו עם בני אדם חברות נאה בעדינות ובנימוס".

דוגמא לכך אנו מוצאים בפסקים של הרמב"ם. (17) אשה שחלתה בעלה חייב לרפאותה. בעל שראה שהחולי של אשתו מפסיד לו ממון הרבה מבחינה הלכתית יכול לומר לה הרי כתובתיך מונחת לפניך והברירה בידך, או שתרפאי את עצמך מהסכום של הכתובה ואם אינך מסכימה הריני מגרשך ונותן לך כתובה. הרמב"ם מסיים שאע"פ שמותר לעשות כן מכל מקום אין דרך ארץ לעשות כן. (18) המגיד משנה כותב שאם לא נוהג במידת דרך ארץ יש בזה "רוע מוסר"!

אדם שאינו נוהג במידת דרך ארץ הוא אדם רע!! ניתן להקשות, הרי במקור 15 למדנו שהתורה דרכיה דרכי נעם ולעולם לא תצווה ציווי שיש בו כדי להרע, אם כן כיצד יתכן שההלכה מתירה לבעל לנהוג כלפי אשתו בדרך שאינה דרך ארץ? אלא שיש חילוק גדול בין עצם הציווי כמו מין ההדס, לבין ניצול הציווי לרעה.

1-3 – משה רבנו ואהרן הכהן באים בדרישה לפרעה "כה אמר ה' שלח את עמי ויעבדוני". פרעה מתרצה חלקית ואומר (1) "לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים". משה ואהרן שומעים ולא יוצאים מבית פרעה. פרעה רואה שאין ברירה ומגרשם מביתו. תמה (2) הריב"א מבעלי התוספות, למה איחרו כל כך לצאת מבית פרעה עד שהוצרך לגרשם. ותיירץ שכל כניסתם של משה ואהרן לבית פרעה היתה על פי בקשת פרעה ששלח שליח להביא אותם וכיון שנכנסו ברשות אין זו דרך ארץ לצאת ללא רשות, לכן חיכו עד שיקבלו רשות לצאת מבית פרעה.

(3) מכאן ניתן ללמוד עד כמה גדולה מידת דרך ארץ שאפילו ביחס לרשעים יש לנהוג בדרך ארץ ועוד שעדיף להתבזות בכך שיגרשו אותך מהבית ובלבד שמידת דרך ארץ לא תפגע.

4-5 – מקור מדהים נוסף לחשיבותה של מידת דרך ארץ מצאנו אצל יוסף. (4) בשעה שאשת פוטיפר תפשה בבגדו של יוסף "לאמר שכבה עמי", יוסף עוזב בגדו אצלה ובורח החוצה. (5) הרמב"ן תמה, מדוע עזב יוסף את בגדו אצל אשת פוטיפר, הרי בהשארת הבגד אצלה הוא מאפשר לה לטעון שאכן התרצה להיות עמה. אלא שיוסף לא רצה לפגום במידת דרך ארץ ו"לכבוד גבירתו לא רצה להוציאו מידה".

שוב רואים אנו עד היכן מגיעה מידת דרך ארץ, שאפילו ביחס לאדם שרוצה להרע לך נזהר יוסף ונהג בדרך ארץ.

6-7 – גם אצל נח אנו פוגשים במידת דרך ארץ. תקופה ארוכה שוהה נח בתוך התיבה בתנאים נוראיים. בע"ח מכל המינים אותם הוא צריך להאכיל, כמות אדירה של זבל, ניתוק מהאשה וכו' וכו'. נגמר המבול, התיבה נחה, חרבו פני האדמה ונח מחכה, למה מחכה? מחכה שהקב"ה יאמר לו (6) "צא מן התיבה". (7) ר' יודן אמר על עצמו שאם היה שם לא היה מחכה רגע אחד מיותר אלא היה שובר את התיבה ורץ החוצה. סוף סוף קצת אויר צח ולא ריח של פרות ותנינים, אבל נח לא כך, נח מחכה להוראה מהקב"ה, הקב"ה אמר לו להיכנס לתיבה, ואם אמר להיכנס צריך להמתין עד שיאמר לצאת.

פעמים רבות, אנו מתרצים את חוסר הדרך ארץ שלנו בכך שאנו נתונים מצבי לחץ. אדם הולך לאכול פיצה אחרי יום של עבודה. מתיישב על המגש ומתחיל לאכול ארבע משולשים בשלוש דקות. באים ואומרים לו: "אדוני אין זו דרך ארץ לאכול כל כך מהר" ועונה: "נראה אותך אחרי יום עבודה, אל תדון אותי בשעת רעבונך...". אז לא! נח מלמד אותנו ששום מצב לא צריך לפגוע לנו בדרך ארץ, דרך ארץ צריכה להיות טבע ראשון שלנו, טבע שמלווה אותנו בכל עת, בכל שעה ובכל מצב.

חשיבותה של דרך ארץ בעיני הבורא

8- מקורות רבים מלמדים אותנו על החשיבות הגדולה שיש לדרך ארץ בעיני הבורא.

משפט שגור בינו "דרך ארץ קדמה לתורה", יש הטוענים שאין מקור לדברים אלו (אלה שדוחפים באוטובוסים למירון), אך האמת אינה כן, דברים אלו כתובים בפרוש (8) במדרש "דרך ארץ קדמה לתורה כ"ו דורות". דרך ארץ היא תנאי להופעות התורה, ללא דרך ארץ התורה אינה תורה "אם אין דרך ארץ אין תורה!"

21 – משה רבינו עולה לקבל את התורה. ארבעים יום נמצא למעלה, לא אוכל ולא שותה. למה? אומר (21) המדרש, לא משום שהוא מלאך, אלא משום שכך נוהגים בשמי שמים אין שם אכילה ושתייה ואם כך מנהג המקום יש לכבד את מנהג המקום. שלושה מלאכים בדמות אדם באים אל אברהם. אברהם נותן להם לאכול והם נראים כאלו אוכלים. למה? משום שבארץ המנהג לאכול וכשם שמושה רבינו מכבד את המנהג שנוהגים בשמים כך המלאכים מכבדים את המנהג שנוהגים בארץ. ומכאן יש ללמוד שתמיד עלינו לכבד את מנהג המקום. בחור נמצא בישיבה שהמנהג לא לגדל שיער. (כתבתי מנהג אבל להרבה פוסקים זו גם הלכה, משום שלדעתם לא יוציאים יד חובה בהנחת תפילין) אם יגדל שיער אין בו דרך ארץ! ואם אין בו דרך ארץ גם תורה לא תהיה בו!!

יש אנשים שקשה להם להתפלל בבית כנסת שכולם לבושים בלבוש חרדי. הם מרגישים שונים. זו הרגשה טובה. מנהג המקום ללכת לבוש בלבוש מסויים, פתאום מגיע יהודי עם מנהגי לבוש אחרים, אם הוא מתבייש ולא נעים לו זה אומר שיש בו דרך ארץ, הבושה מעידה על כך ששינוי ממנהגי המקום לא נוחים לו.

זוג שדוגל בישיבה מעורבת מגיע לחתונה נפרדת. דעתו לא נוחה והוא ואשתו מתיישים יחד בשולחן צדדי. אין בהם דרך ארץ!! לא רוצים לשבת לחוד לכו הביתה, תפתחו שולחן ותאכלו, אבל אל תשנו ממנהג מהמקום.

22 – (22) אמר רשב"י ארבעה דברים הקב"ה שונא ואני איני אוהב. אחד מהדברים זה אדם שנכנס לביתו פתאום ואם לביתו כך אמרו, ק"ו לבית חברו. יש מדרגות בחוצפה של אנשים, יש כאלו שלא דופקים ופשוט נכנסים. מרוב קשר טוב חושבים שכבר יכולים לוותר על דרך ארץ. במקום עבודה זה מצוי מאד. יושב אדם במשרד, פתאום הדלת נפתחת. סליחה, למה לא לדפוק, זה לא מנומס! האם סתם שמו כאן דלת!? אם הדלת סגורה סימן שמישהו סגר אותה ואם מישהו סגר את הדלת סימן שהוא לא רוצה שיכנסו מבלי לבקש רשות.

על האדם להיזהר ולנהוג במידת דרך ארץ אפילו בביתו, חלק ממידת דרך ארץ היא להיכנס לבית רק לאחר שדופקים. ובכלל יש קלקול גדול בכך שאדם מנומס בחוץ, אבל כשמגיע לביתו כל הנימוסים נשארים מחוץ לדלת. אדם יכול להיות נעים הליכות, בעל חסד, מנומס, אבל כל זה עד שמגיע לביתו, בביתו כבר שכח מהו חסד, שכח מה זה לוותר ושכח נימוסים בסיסיים. האדם הראשון אליו אנו מחויבים להתנהג בדרך ארץ זו "האשה אשר נתת עמדי" ובני ביתו, משם ממשיכים הלאה.

23-24 – עד כדי כך מידת דרך ארץ חשובה (23) שחז"ל ציוו שיש לידור הנאה ממי שאין בו דרך ארץ. ומדייק (24) המכתב מאליהו שלא מספיק לא להיות בסביבתו אלא אסור להנות ממנו. למה? כי מי שאין בו דרך ארץ יש בו סם המות.

נעצור רגע ונשאל למה זה כל כך חשוב? התשובה היא שהאדם קרוב אצל עצמו ופעמים רבות גם מה שנראה לו לשם שמים באמת אינו אלא לשם עצמו. התנהגות בדרך ארץ גורמת לאדם להתנתק מהאנוכיות שבו ולכלכל את מעשיו וצעדיו בהתאם לסביבה שלו. מי שמרגיל את עצמו לוותר על רצונותיו הפרטיים כדי לא לפגוע בזולת, כדי לא להתבלט ולהיות שונה, כדי לא להתבזות בעיני הבריות, לאט לאט יוותר על רצונותיו הפרטיים גם כלפי הבורא.

הציווי עצמו במהותו הוא תמיד טוב, אלא שיש ציוויים שהאדם מנצל ומשתמש בהם לרעה ובמילים אחרות "נבל ברשות התורה!" נתינת כתובה לאשה במהותו הוא דבר טוב, יש בעל ואשה שאם לא יפרידו ביניהם ייגרם צער גדול לשני הצדדים, אך לאחר שניתנה רשות לגרש אשה, אדם רע אם ירצה יוכל לנצל את הציווי הזה לרעה אמנם עליו לדעת שודאי לא לשם כך ניתן הציווי וכל השימוש הרע נובע ממידותיו הרעות של אותו אדם שלא רק שנוהג ברשעות אלא גם מעוות את התורה ומשתמש בה כדי להוציא את הרוע שלו אל הפועל.

מידת דרך ארץ מיישרת אותנו להופיע את התורה בשיא טהרתה. אדם לא חי לבד בעולם, אדם חי בתוך חברה והתורה מצפה שהיחס לחברה יהיה בנעימות ובעדינות ואם אין הדבר כן על האדם לדעת שוודאי הוא אינו בדרך הנכונה. "כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו". חז"ל מלמדים אותנו שהאינדקציה הטובה ביותר לדעת האם אתה מופיע את התורה בישרות היא הבריות, מה הבריות חושבים עלינו. השילוב של קיום התורה מחד והזהירות שלא לפגוע בזולת מאידך מוציאות את האדם מהאנוכיות ומביאות אותו לייעוד האמיתי שלשמו בא לעולם!

19 - דוגמאות רבות יש להנהגת דרך ארץ. (19) המכתב מאליהו מחדד שמידת דרך ארץ, אינה רק ביחס של האדם אל הזולת, אלא גם ביחס האדם אל עצמו. כשם שיש איסור לבזות את החבר כך יש איסור על האדם להתבזות בעיני הזולת. אחד הפעולות שחז"ל הדגישו שיש לנהוג בדרך ארץ היא פעולת האכילה. אדם שאוכל מתוך רעבתנות מבזה את עצמו ומתבזה בעיני הבריות. האכילה הרעבתנית פסולה לא רק כשיש אנשים שמסתכלים על האדם בשעה שאוכל, אלא גם כאשר האדם נמצא בחדרי חדרים, עליו לאכול בנימוס.

20- משה רבנו מבקש רשות ממלך אדום לעבור בארצו. משה אומר למלך אדום "לא נעבור בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר". (20) במדרש תמהו מדוע אמר משה "מי באר" ולא מי בורות. אלא שמי באר הכוונה למים שיש לישראל מבארה של מרים. משה אומר למלך אדום שלא ישתו מהמים שישראל הביאו איתם, אלא יקנו מים מאדום ומכאן למד המדרש מידת דרך ארץ שאדם ההולך לארץ שאינה שלו לא יאכל ממה שיש לו אלא יקנה מהחנוני בשביל להנותו.

בחור ובחורה יוצאים לפגישה, בחוץ גשם חזק, אין ברירה נכנסים למלון. יושבים בלובי וניגשת מלצרית, שואלת האם רוצים לשתות. הבחור לא מתבלבל ושולף מהתיק בקבוק סופר דרינק בטעם מנגו ואומר: אין צורך, הצטיידתי מראש.... שתי הערות לאותו בחור מהולל: 1. לעולם אל תביא סופר דרינק לפגישה, זה תמיד ישמש לרעתך.... 2. אין זה דרך ארץ לשבת במקום שמוכר אוכל ולהביא אוכל מהבית. נכון, כוס מים עולה שמונה ₪ אבל שווה לשלם 8 ₪ ולא להיכשל במידת דרך ארץ....

30 – (30) בכל מקום חייב אדם להיות צנוע ולנהוג בנימוסים, לא רק מפני שמלא כל הארץ כבודו אלא מפני שכך יגיע להיות עובד ה' אמיתי!!!

31-35 – כבר ראינו (31) שחז"ל אמרו "אם אין תורה אין דרך ארץ ואם אין דרך ארץ אין תורה". וביאר (32) ר' חיים שמואלביץ שכשאין לו דרך ארץ אף אם הוא לומד תורה אין זו דרך התורה כלל ולא בה בחר ה'! (33) רבנו יונה כותב בצורה מפורשת כדי שלא נתבלבל "צריך תחילה לתקן את עצמו במידות ובזה תשכון התורה עליו, שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות..."

ואין להתפלא ולשאול כיצד יתכן ללמוד תורה ולהישאר אדם רע, שהרי כבר אמרו (34) חז"ל שדברי תורה יש בהם כדי להמית ולהחיות כדאמר רבא: "למימינים בה – סמא דחיי, למשמאילים בה – סמא דמותא! ואם נשאל את עצמנו כיצד זה יתכן, כבר ביאר (35) הגר"א שהתורה היא כמו המטר שמצמיח מה שנזרע באדמה אם נזרעו זרעים טובים יצמחו דברים טובים ואם נזרעו דברים רעים יצמחו דברים רעים. כך התורה מצמיחה מה שבלבו של האדם, אם לבו טוב תגדיל יראתו ואם בלבו שורש פורה ראש ולענה יגדל דבר רע.

אחר המעשים נמשכים הלבבות

36-37 – נשאל את עצמנו: אז איך מיישמים? התשובה נמצאת בפרשתנו באכילת קרבן הפסח. אחד הציוויים בקרבן הפסח הוא (36) "ועצם לא תשברו בו". (37) בספר החינוך ביאר שבפסח אנו צריכים להתנהג כבני מלכים ומה שיעורר אותנו להבנה הזו שתביא לשינוי ההתנהגות שלנו, הלא הם המעשים במצוות הקרבן ש"מתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושים נקבע בנפשותינו הדבר לעולם". ובמילים אחרות "אחר המעשים נמשכים הלבבות". כך גם במידת דרך ארץ, יש הנהגות שלא הורגלנו אליהם ואפילו הכי אנו נדרשים לשנות את ההרגלים, גם אם בהתחלה הנהגות אלו יהיו מלאכותיות ולא טבעיות, לאט לאט המלאכותיות תתחלף בטבע שני.

38-40 – במכת בכורות נצטוו בני" (38) "לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר". (39) הרמב"ן הביא את המכילתא שטעם איסור זה, גם הוא ממידת דרך ארץ "שתהא נכנס בכי טוב ויוצא בכי טוב" למצרים ירדנו בכבוד גדול וגם נעלה ממנה בכבוד גדול, שאין זו דרך ארץ להכנס בכי טוב ולצאת בכי לא טוב ומסיים המדרש וכותב: "וכן אתה מוצא שהאבות והנביאים נהגו בדרך ארץ" ומכאן קובע (40) הרב דסלר שאין איש שיכול לטעון שהוא מעל הדרך ארץ. לא רב ולא אדמו"ר!! כולם בלי יוצא מן הכלל מחוייבים. רב צריך להאיר פנים. פעמים רבות הרבנים עם דרך ארץ, אבל המשמשים שלהם הם מתחת לכל ביקורות. הרב לא מנותק והרב רואה את ההתנהלות ואם לא מוחה הרי שגם בו יש רבב!!!

חברים יקרים!

דרך ארץ קדמה לתורה. דרך ארץ היא תנאי להופעת התורה. בכל זירה וזירה בה אנו נמצאים חובתנו לנהוג במידת דרך ארץ. דרך מידה זו נהיה ישרים יותר טובים יותר ועובדי ה' גדולים יותר!!

שבת שלום!!!

כל אדם יכול לחשוב שהוא עושה את רצון ה', הרי סוף סוף ה' לא מתגלה אליו לא בחלום ולא בהקיץ ואומר לו מפורש שהוא הולך בדרך ישרה או עקומה. אמנם בדרך עקיפה הקב"ה כן מדבר אלינו, אבל כל אחד מפרש את המציאות מנקודת המבט שלו. יש שמבינים שטעו בדרך, אבל רובנו רק לוקחים את התוכחה של הקב"ה והופכים אותה למילות חיזוק. אמנם מול בני אדם בדר"כ אין אפשרות לטעות (למעט אנשים שהרגישות שלהם שחוקה לגמרי וגם כאשר כולם מלאים ביקורת עליהם הם מפרשית את הביקורת כמחמאה), כשרוח הבריות לא נוחה עם האדם הוא מרגיש את זה וטוב יהיה אם ישנה את התנהגותו. שינוי ההתנהגות יביא אותו לצאת מהאנוכיות שלו והיציאה מהאנוכיות היא המפתח לעבוד את ה'.

דרך ארץ מצילה מן החטא

25-27 – (25) אחד מעשרה דברים שנבראו ערב שבת בין השמשות הם המזיקין. (26) רבנו עובדיה מבאר שבריות המזיקים אינה לכתחילה. כוונת הבורא היתה לברוא רוחות בתוך גוף, אך לאחר בריאת הרוח לא הספיק הבורא לברוא גופות וכבר התקדש היום ונשאר רוחות בלא גוף. (27) ובמדרש למדו מכאן מידת דרך ארץ שאם היה ביד אדם חפץ טוב או מרגלית ערב שבת עם חשיכה אומרים לו השלך ממך כשם "שמי שאמר והיה העולם עסק בברייתו של עולם וברא את נשמתו בא לבראות את גופן וקדש שבת ולא בראן".

אתם מבינים מה כתוב כאן??? כל חטא שהאדם עושה יש בו פגם בדרך ארץ! היכולת של האדם להכיר את בוראו, לדעת מהי ההלכה ולעשות הפך הידיעה הרי היא פגיעה קשה בדרך ארץ. כשם שיש חיוב לכבד את מנהגי המקום ודאי שיש חיוב ללכת על פי החוקים שקבע הבורא. התחזקות במידת דרך ארץ כלפי בני האדם תחזק אותנו בהתחזקות במידת דרך ארץ כלפי הבורא שמשמעותה עשיית רצונו יתברך.

28-29 – וכך אמרו (28) חז"ל: כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא. רש"י מבאר שכל שאין בו אחד מאלו אין לו במה להתעסק אלא בליצנות. יכול להיות אדם שלומד תורה, אבל אין בו דרך ארץ ואומרת הגמרא שהוא ליצן!! זו לא תורה אמיתית, מי שלומד תורה ואין בו דרך ארץ הוא משתמש בתורה ככלי להוציא את התכונות השליליות שלו אל הפועל.

עוד אמרו (29) חז"ל "כל מי שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא! והטעם שמי שיש לו בושת מאנשים יש יותר סיכוי שתהיה לו גם בושת מהבורא, משום שהנפש שלו מתרגלת לבטל רצונות פרטיים על פני רצונות של אנשים אחרים. כמובן שיש בושת לא טובה, כגון מי ששוהה בחבורת ליצנים, והוא משתתף בליצנות רק מחמת שהוא מתבייש להיות יוצא דופן. על דבר זה כתב הרמ"א "ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת". ותמיד, על האדם לדעת שכאשר הבושת מבני אדם סותרת את הבושת מהבורא, תמיד הבושת מהבורא גוברת!!

יש אנשים שינצלו את דברי הרמ"א להתנגח בכל מקום שהם נמצאים ונימוקם שהם עושים את רצון ה'. אך מי שיש בו דרך ארץ אמיתית לא נשאר בחבורה שהוא צריך להתנגח בה כל היום אלא מחפש קהילה או חברה ששאיפותיהם יתאמו את שאיפותיו.

